

шака. Нѝх нема многу, али боље би било да их нема ни оволико колико их има. На крају II т. приложене су „опечатки“, али меѓу њима се не виде ове које ћу навести. На 47 стр. I т. стоји да је Невије служио у римској војсци „во вторую Пуническую войну“, а то је било у првом пунском рату, који је он и описао у свом чувеном и истоименом спеву. На стр. 352 пише да је битка код Филипа била 44 г., место 42 када је стварно била. На стр. 403 име Валерија Публиколе написано је у грчкој форми „Попликола“. На стр. 464 после 17 реда одозго испуштено је 1—2 реда, ако не и више, тако да се губи смисао у тексту и не зна се шта се хтелo рећи. У II т. на стр. 184 стоји латинска реч *effusal* место *effusit*. На стр. 221 пише „филологи“ место „филолог“.

Б. М. Сѝевановић, Скопље

Д-р ПЕТАР ЛИСИЧАР, *Историја на античкиите Грци со иреплед на античкиите ирчки културни сѝоменици*, Универзитет во Скопје, Скопје 1961, стр. 399, 8°.

Има повеќе од една година како излезе од печат горниов учебник, издание на Универзитетот во Скопје. Кога се има пред вид дека и по шеснаесет години од основањето на Филозофскиот факултет учебниците претставуваат сѝ уште едно од нерешените прашања и една од големите пречки за постигнување подобри резултати, тогаш секој еден обид да се издаде учебник е за поздравување. Од областа на историјата на стариот век пак воопшто нема наши учебници на наши — југословенски — јазици, од наши — југословенски автори. Доколку што сме запознаени, на сите филозофски факултети во нашата земја повеќе од една деценија имаат најголема примена преводи од советски учебници. Тоа се историите на Машкин (*Стариот Рим*), Авдиев (*Историја на древноиот итѝок*) и во последниве две години *Стара Грчка*, изработена од колектив советски научници под редакцијата на В. Струве. Разбирливо е тогаш што печатењето на ваков еден учебник во Скопје и тоа на најдостепен — македонски — јазик, предизвика голем интерес меѓу нашите студенти. Бидејќи за сето ова време откако е излезен учебникот бев принудена да давам незванично мнение за него, сметам за потребно да направам еден осврт на оваа книга и да укажам на некои нејзини недостатоци.

Книгата на др. Петар Лисичар е објавена по желба на студентите, како што тоа го вели авторот во предговорот. Насловот на оригиналниот ракопис е: *Historija antičkih Grka sa pregledom antičkih grčkih kulturnih spomenika*. На македонски ја преведе Мето Јовановски. Материјалот е изнесен хронолошки, распределен на 19 глави. Од нив првите 15 глави (стр. 5—252) би можеле да ги сметаме како еден дел, бидејќи во нив е опфатена политичката и економската историја на Стара Грција, а останатите 4 (стр. 253—387) како втор дел (Авторот заправо не ги разделил така, ами по XV-та глава — стр. 253 — вметнат е еден лист со доста опширен наслов: Религија, книжевност и наука, архитектура, скулптура, сликарство, керамика, нумизматика и епиграфија. Колку е пак згодно и оправдано едно вакво распределување на материјалот, ќе видиме понатаму).

Во поглед на содржината на „Историјата на античките Грци“, не би имало многу нешто да се приговори. Таа го опфаќа стандардниот материјал во обем кој е секако поголем од еден средношколски учебник, но секако и помал од обемот што би требало да му се даде на еден учебник за студентите по историја. Особено ако го елиминираме вториот дел (стр. 253—387) кој според нашето мнение сосема неприродно е насаден на првиот дел и не претставува никако една органска целост. Бројот на страниците навистина не е мал (399 заедно со библиографијата и регистарот); но методот на кој материјалот е изнесен има една низа пропусти кои, ако беа избегнати, овој учебник ќе можеше многу повеќе да им послужи на студентите, по желба на кои и бил отпечатен. Имено во секоја глава, на крајот на секое поглавје се дадени забелешки и библиографија. Тоа е вообичаено во учебници од поголем обем и кои имаат извесни

научни претензии. Забелешките требало да им дадат на студентите објасненија и дополненија за работи што не можеле да бидат поопстојно разгледувани во текстот, како и да ги упатат на друга литература за некои поважни прашања. Но, ни се чини дека во историјата на д-р П. Ј. се претерало со забелешки и дека нивниот голем број заправо пречи при читањето и усвојувањето на материјалот. Освен тоа забелешките се понекогаш давани за сметка на недоволно обработени партии, што особено паѓа в очи во глава XI. Тука Пелопонеската војна е обработена на 9 страници (стр. 152—160), а ист толкав број страници (161—169) заемаат забелешките и тоа печатени со петит, што секако зборува за неодмерено распределување на материјалот. Одделно е пак прашање, што содржат забелешките и каква е, фактички, ползата од нив. Понекогаш во нив се наоѓа цитат од некој извор, се разбира во превод, што секако е полезно и придонесува за документирање на изложеното (на пр. стр. 49, забел. 2). Но на повеќе места тие немаат никакво практично значење. Така на пр. на стр. 50, заб. 23, се цитира доста голем број микенски зборови (од неодамна прочитаното твр. линеарно В писмо), кои навистина претставуваат една новост во нашата наука, но од кои студентите, и кога би имале солидно класично образование и добро познавање на старогрчкиот јазик, тешко да би можеле да извлечат некаква полза; или на стр. 59—60, заб. 1 и 2, кои носат наслов „Содржина на Илијада“ и „Содржина на Одисеја“, а во кои, главно, се набројуваат само насловите на одделните песни на Илијадата и Одисејата. Слично нешто е направено и во спомнатата XI глава — *Пелопонеска војна* (по наше мнение најслабо и во најмал обем разработена макар што претставува еден од најсудбоносните периоди во грчката историја), каде што на стр. 165—166 се дадени наслови и тези од VI-та и VII-та книга на Тукидидовата историја.

Често во забелешките, а и во текстот, се упатува на недостапна или строго специјалистичка литература што за нашите студенти претставува нешто туку-речи неосстварливо. Конкретно, на стр. 175, заб. 9, каде што освен на друга стручна литература се упатува и на *Corpus inscriptionum Atticarum* и *Inscriptiones Graecae*. Понатаму, во глава VII на стр. 101, кога се зборува за класите во старата Спарта, се вели: „За тие класи постојат разни хипотези“ и потоа следува забелешка. Во забелешката пак се цитира литература а сметаме дека ќе беше многу пополезно да се дадат накусо најважните хипотези, како што тоа и се прави обично во учебници наменети за студенти. Слично постапува авторот на многу места во оваа книга. На пр. глава VIII, 3 под заглавие *Солон* (стр. 117), кога зборува за Солоновите реформи, меѓу другото спомнува и за промените на монетарниот систем. Очекувавме и тука во заб. 36 да најдеме некако објаснение за егинскиот и евбејскиот монетарен систем. Меѓутоа во забелешката на стр. 124 се упатува на изворите: Аристотел (*Athenaion politeia*) и Плутарх (*Solon*).

Од друга страна не ретко се случува, авторот да упатува прилично апстрактно на некаква литература; На пр. на стр. 125, заб. 56, се вели: „Види ги типовите атински пари од Писистратовото време кај Babelon и во други нумизматички публикации“. Кои се тие други публикации, а и на кое Бабелонско дело се упатува? Или на стр. 96, заб. 14, која завршува со „... разни зборови“. Или на стр. 136, заб. 3; да не ги одбележуваме сите, зашто вакви места има многу.

На стр. 115 во одделот за Солон, давајќи куси биографски податоци за Солон, авторот не упатува на глава XVII, 2 кај што се зборува за елегџата. Со право очекувавме да најдеме таму повеќе податоци, меѓутоа онде има сè на сè една реченица за Солон (стр. 289). На стр. 126—127 („Грчките културни споменици од архајска епоха“), речиси по секоја реченица се упатува на некоја друга глава, така што целиот овој дел ни се чини излишен. Ист случај е и со одделот „Културните споменици на класичниот период“ (стр. 191—192).

Всушност при распределбата на материјалот авторот ја одделил културната историја под веќе спомнатиот опширен наслов (стр. 253) и така е дуплиран тој „Преглед на античките грчки културни споменици“ што е предложен во заглавието на книгата. Но, ние сметаме, бидејќи културата на секој еден народ и на секоја епоха резултира од социјалните, политичките и економските услови.

дека прегледот на културната историја не треба да се дава изолирано од нив. Ако пак тој се состои само од набројување имиња на автори и дела, како што е случај во глава XVII, 2 („Поезија“), тогаш е дури и ненужен. Од друга страна низ учебникот проверува авторовата тенденција „книгата да биде содржински што побогата“ (предговор), па се дава преглед и податоци за ракописи, кодекси и библиотеки (стр. 287—288), и многу други детали.

И така, постојано се судираме од една страна со површност и бегло изложување на материјалот, од друга страна со деталзирање од желба и претензии, книгата да биде на научна висина. Кон тоа на авторот му се провлекоа и некои грешки, од кои едните би можеле да ги сметаме за lapsus calami, на пр. на стр. 88 толкувањето на зборот *илушокраија* од грчки *ploutos* и *archo* (!?); или на стр. 118 толкувањето на зборот *анархија*. Но другите се должат на површно и недоволно проверување на фактите, како на пр. на стр. 96 при толкувањето на зборот *инеконом*. Погрешно е растолкувано од авторот значењето на зборот според Аристотел — бидејќи гинекомот не е никако „надлежен за интересите на жените“ (што е и невозможно да го имало во робовладелска Атина), туку е *нагзираиел* на поведението и моралот на жените. Тоа се гледа многу јасно и од текстот на Плутарх (Солон 21).

Една грешка е направена и во глава IX (Грчко-персиски војни, стр. 128), кај што се вели дека Меѓаните и Персијанците се спомнуваат за прв пат во клинестите натписи од IX-от век пред н. е. Меѓутоа во забелешката што треба да ја дообјасни оваа изјава (стр. 136, заб. 1) стои: „Во тие натписи се споменуваат војните на асирските кралеви Асархадон и Асурбанипал со племињата Мадаи и Парсуа“. — Ако ова треба да послужи како аргументација, тогаш од каде заклучокот дека Меѓаните и Персијанците се спомнуваат за прв пат во IX век, кога секој знае дека Асархадон и Асурбанипал живееле во VII век пред н. е.?! Ваков метод на работа и начин на изложување многу ја намалува вредноста на *Историјата* на д-р П. Лисичар.

Ако кон ова се додаде и техничката страна и опрема на книгата нејзината вредност уште повеќе се намалува. Маса печатни грешки¹⁾, недоследност во употребата на шрифтоот, отсутност на содржина на крајот на книгата, која е уште како важна за ориентација и ползување со книгата, се факти што покажуваат дека ни печатниците ни коректорот не си ја извршиле својата работа како што треба. Тоа е нежелателно при секое печатење, а кога се работи за учебник, тоа е дури и непозволено. Требаше секако да се изврши барем уште една ревизија, па дури тогаш да се одобри печатењето на книгата.

Ни македонскиот јазик на преводот не е на потребната висина. Се среќаваме со некои зборови што не сме ги прочитале никаде на друго место, на пр. *семсекакоб* (стр. 66 и на повеќе други места), *Ейрускани* (стр. 79 и 80),

¹⁾ Грешките во македонскиот текст, при сè што пречат, не претставуваат голема незгода при ползувањето на учебникот, зашто нив до некаде и самите студенти можат да ги коригираат. Но, кога тие се јавуваат во грчки зборови, географски и лични имиња, или пак во хронологијата, доаѓаме на испитите до смешни ситуации, да слушаме изопачени грчки зборови и имиња, за кои студентите се повикуваат на овој учебник (на пр. еклексија, халија, — стр. 91; Исогора — стр. 121; Лихнитидско Езеро — стр. 198 — и една низа други, што проторот не ни дозволува да ги набројваме).

На крајот мораме да нагласиме дека книгата е печатена во отсуство на д-р Петар Лисичар и сигурно е дека многу од овие пропусти и грешки ќе бидат избегнати ако тој беше присутен.

ѿокмец (стр. 68), *се ненавидуваа*, *ѿосоѿки* (стр. 327) *заблесѿи* (стр. 126), *оѿна закосоѿенейи* (стр. 277), итн. итн.²⁾.

Поради сето ова, иако е за пофалба секој еден обид да се издаде учебник, ние не можеме *Историјата на античкиите Грци* од д-р П. Лисичар, во ваква состојба, на драго срце да им ја препорачаме на студентите. Сметаме дека една ревизија и стручна, и јазична, и техничка, би можела да ги отстрани недостатоците на учебникот, па дури тогаш книгата да ја препорачуваме на нашите студенти.

Душица Петрушевска, Скопје.

²⁾ Дали ќе ги примиме и дали правилно се преведени српско-хрватските зборови со македонските: *семсекаков* = *свакојак*, *Еѿрускани* = *Еѿружчани*, *ѿокмец* = *ѿакмац*, *се ненавидуваа* = *ѿрезирали су се*, *ѿосоѿки* = *ѿосује*, *заблесѿи* = *заблесѿала*, *оѿна* (до колку не е печатна грешка) = *оѿео*, *закосоѿенейи* = *закржљали*?

PUBLICATIONS REÇUES

- Marzullo (B.), *Studi di poesia eolica*, Felice le Monnier—Firenze, 1958, pp. 214, 8° prix: L. 1800.
- Broadhead (H. D.), *The Persae of Aeschylus*, with introduction, critical notes and commentary, Cambridge University Press, 1960, pp. LXXIII+350, 8°, prix: 45s. net.
- Bluck (R. S.), *Plato's Meno*, with introduction, commentary and an appendix, Cambridge University Press, 1961, pp. VIII+474, 8°, prix: 60s. net
- Westman (R.), *Das Futurpartizip als Ausdrucksmittel bei Seneca*, Societas Scientiarum Fennica, Commentationes Humanarum Litterarum XXVII. 3, Helsinki, 1961, pp. 238, 8°, prix: Mk. 1.190.
- Kirk (G. S.) *The Songs of Homer*, Cambridge University Press, 1952, pp. XIV+424, 8°, prix: 40s. net.
- Runciman (W. G.), *Plato's Later Epistemology*, Cambridge University Press, 1962, pp. 138, 8°, prix: 21s. net.
- Guthrie (W. K. C.), *A History of Greek Philosophy*, Volume I. The Earlier Presocratics and the Pythagoreans. Cambridge University Press, 1962, pp. XV+539, 8° prix: 55s. net.
- The Cambridge Ancient History*, Revised Edition of Volumes I & II. Fasc. 2 (Vol. II, ch. XL), *The Religion and Mythology of the Greeks*, by W. K. C. Guthrie, Cambridge University Press, 1961, prix: 6s. net. — Fasc. 4 (Vol. I, ch. VI), *Chronology: Egypt; Western Asia, Aegean Bronze Age*, by William C. Hayes, M. B. Rowton, Frank H. Stubbings, Cambridge University Press, 1962, prix: 10s. 6d. net. — Fasc. 7 (Vol. II, ch. XXXVIII), *Greek Settlement in the Eastern Aegean and Asia Minor*, by J. M. Cook, Cambridge University Press, 1961, prix: 6s. net. — Fasc. 8 (Vol. I, ch. XVIII), *Anatolia, c. 4000—2300 B. C.* by J. Mellaart, Cambridge University Press, 1962, prix: 6s. net. — Fasc. 9 (Vol. I, ch. XIII), *The Cities of Babylonia*, by C. J. Gadd, Cambridge University Press, 1962, prix: 6s. net. — Fasc. 11 (Vol. II, ch. VI), *Anatolia, c. 1750—1600 B. C.*, by O. R. Gurney, Cambridge University Press, 1962, prix: 3s. 6d. net. — Fasc. 13 (Vol. II, ch. XXXVI), *The End of Mycenaean Civilization and the Dark Age*, by V. R. d'A. Desborough and N. G. L. Hammond, Cambridge University Press, 1962, prix: 6s. net.
- Chadwick (Nora) etc., *Celt and Saxon*, Studies in the Early British Border, Cambridge University Press, 1963, pp. VIII+365, 8°, prix: 50s. net.
- Wilkinson (L. P.), *Golden Latin Artistry*, Cambridge University Press, 1963, pp. XIII+283, 8°, prix: 47s. 6d. net.
- Brink (C. O.), *Horace on Poetry*, Prolegomena to the Literary Epistles, Cambridge University Press, 1963, pp. XI+300, 8°, prix: 45s. net.
- Kakridis (J. D.), *Der Thukydideische Epitaphios*, ein stilistischer Kommentar, Zetemata, Monographien zur klassischen Altertumswissenschaft, Heft, 26, Verlag C. H. Beck München, 1961, pp. 119, 8°.
- Braun (E.), *Aristoteles über Bürger- und Menschentugend zu Politika III 4 und 5*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Sitzungsberichte 236. Bd., 2. Abhandlung, Kommissionsverlag, Wien, 1961, pp. 44, 8°.
- Sichirillo (L.), *Aristotelica*, Pubblicazioni dell'Università di Urbino, Serie di Lettere e Filosofia, Vol. XII, S. T. E. U.—Urbino, 1961, pp. 157, 8°, prix; L. 1400.
- Delatte (L.) etc., *Senèque Consolation à Polybe*, Index verborum relevés statistiques, Travaux publiés par le Laboratoire d'analyse statistique des langues anciennes, Fascicule 1, Liège, 1962, pp. XVII+203, 8°.
- Valli (F.), *Pascoli e Urbino*, Pubblicazioni dell'Università di Urbino, Serie di Lettere e Filosofia, Vol. XV, Argalia Editore Urbino, 1963, pp. 286, 8°. prix: L. 2500.